

ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК СУБ'ЄКТИ ПРОФІЛАКТИКИ ПОРУШЕНЬ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

MANAGEMENT BODIES OF HIGHER EDUCATION INSTITUTION AS SUBJECTS OF PREVENTION OF ACADEMIC INTEGRITY VIOLATIONS

Статтю присвячено вирішенню проблеми академічної недоброчесності в закладах вищої освіти. Акцент зроблено на питаннях профілактики порушень академічної доброчесності, зокрема ролі основних органів управління закладу вищої освіти як суб'єктів запобігання порушень академічної доброчесності.

Зроблено аналіз поняття «академічна доброчесність». Визначено, що є порушенням академічної доброчесності. Проаналізовано чинні нормативно-правові акти, присвячені регулюванню діяльності основних органів управління закладом вищої освіти. Визначено основні повноваження кожного органу управління як суб'єкта профілактики порушень академічної доброчесності в освітньому процесі закладу вищої освіти. Зокрема, розглянуто можливості Кабінету Міністрів України в забезпеченні реалізації стандартів академічної доброчесності; Міністерства освіти і науки України як центрального органу виконавчої влади у галузі освіти і науки, який розробляє та затверджує стандарти освітньої діяльності, Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти тощо. Особливу увагу присвячено повноваженням та можливостям безпосередньо керівництва закладу вищої освіти: керівника закладу вищої освіти, керівника факультету, кафедри тощо. Виокремлено роль Вченої ради закладу вищої освіти як основного колегіального органу управління закладу вищої освіти й інших робочих та дорадчих органів у забезпеченні дотримання стандартів академічної доброчесності в освітньому процесі. Серед основних суб'єктів профілактики порушень академічної доброчесності висвітлена роль органів студентського самоврядування закладу вищої освіти, наукових товариств студентів, аспірантів, докторантів і молодих учених, профспілкових організацій тощо.

У ході дослідження було наголошено на важливості виконання кожним органом управління безпосередніх обов'язків як суб'єктів профілактики порушень академічної доброчесності своїх повноважень та взаємоконтролю задля забезпечення довіри до освітнього процесу закладу вищої освіти.

Ключові слова: заклад вищої освіти, управління, органи управління закладу вищої освіти, суб'єкти, попередження, академічна доброчесність.

The article is devoted to solving the problem of academic integrity violations in higher education institutions. The emphasis is placed on the principles of prevention of academic integrity violations, including the role of major management bodies of higher education institution as subjects of prevention of academic integrity violations.

The concept of academic integrity is revealed. The meaning of the academic integrity violation is determined. The current legal and regulatory acts on the regulation of activities of the main management bodies of the higher education institution are analyzed. The basic competencies of each management body as a subject of prevention of academic integrity violations in the educational process of higher education institution are determined. In particular, the capacities of the Cabinet of Ministers of Ukraine in ensuring the implementation of standards of academic integrity are considered, also the Ministry of Education and Science of Ukraine as the central executive body in the field of education and science, which develops and approves the standards of educational process, the National Agency for Quality Assurance in Higher Education are described. Special attention is given to the authority and capacity of the management bodies of higher education institution: the Head of the institution of higher education, the Head of the Faculty, the Head of the Department, etc. The role of the Academic Council of higher education institution as the main collegiate management body of higher education institution and other working and advisory bodies in ensuring the standards of academic integrity in the educational process is pointed out. Among the main subjects of prevention of academic integrity violations the role of bodies of the Student Self-Government, the Scientific Society of Students, Postgraduates, Doctoral Students and Young Scientists, the Trade Union committees in higher education institution is highlighted.

During the study, the importance of each management body governing its direct obligations as subjects of preventing academic integrity violations and controlling each other in order to ensure confidence in the higher education institution's educational process is emphasized.

Key words: higher education institution, management, management bodies of higher education institution, subjects, prevention, academic integrity.

УДК 378.11-047.64:174

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2020-20-2-25>

Рябенко М.І.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри педагогіки
Одеського національного університету
імені І.І. Мечникова

Постановка проблеми. Як зазначено в Національній доктрині розвитку освіти, освіта є основою розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України та є стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені. Водночас натепер одним з актуальних завдань для всієї системи освіти стало дотримання учасниками освітнього про-

цесу стандартів академічної доброчесності. Забезпечення ефективної реалізації цих завдань, на наш погляд, багато в чому залежить від закладів вищої освіти як центрів фундаментальної наукової, загальнокультурної, практичної підготовки фахівців вищої кваліфікації. Водночас важливим фактором успішної діяльності будь-якого ЗВО є органи управління, які через правильну організацію, цілеспрямований вплив та керування можуть зробити суттєвий внесок у вирішення багатьох

проблем у вищій школі, зокрема запобігання порушень академічної доброчесності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сучасному етапі розвитку освітніх послуг питання управління освітнім процесом у закладах освіти є вкрай актуальними. Так, управління системою освіти вивчали такі вчені, як: Я. Гречка, Л. Даниленко, Л. Карамушка, В. Кремень, В. Крижко, Р. Крисюк, Т. Лукіна, О. Мазалова, В. Мануйленко, О. Мармаза, І. Маслікова, М. Набок, О. Пастовенський, К. Пішеніна тощо. Аналіз наукових джерел засвідчує, що проблеми управління у вищій школі привертала увагу таких науковців, як С. Бурдіна, Е. Вороніна, В. Коваленко, Л. Подоляк, О. Поступна, І. Сікорська, Л. Тарусова, Г. Хоружий, О. Цокур, Д. Швець, О. Шеломовська, В. Юрченко, Л. Яременко тощо. Проблема дотримання академічної доброчесності є натепер українською актуальною і привертає увагу як вітчизняних, так і закордонних дослідників, серед них – П. Артемов, А. Артюхов, К. Афанасьєва, В. Бакіров, В. Буряк, Д. Вілсон, О. Габович, О. Гончарова, О. Гужва, С. Дикань, М. Дойчик, І. Єгорченко, Н. Кіохей, Е. Кіс, К. Ковальчук, М. Крук, С. Коул, В. Кузнєцов, М. Литвин, Д. Макдафф, Д. МакКей, А. Мельниченко, Н. Миронець, Г. Повелла, І. Порало, О. Рижко, Н. Семенова, М. Серебряков, В. Слива, Б. Уїтли, Т. Фолтинек, Л. Хінман, Н. Шліхта, І. Шліхта, А. Штефан тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукових джерел дає змогу стверджувати, що вирішення академічної недоброчесності в закладах вищої освіти не розглядалися з точки зору комплексних можливостей кожного органу управління як дієвого суб'єкта профілактики цього негативного явища.

Мета статті полягає в описанні можливостей органів управління закладів вищої освіти як активних учасників профілактики порушень академічної доброчесності в освітньому процесі закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Нині заклади вищої освіти відіграють одну з вирішальних ролей у розвитку всіх сфер суспільного життя України. Це підтверджують дані державної служби статистики, яка зазначає, що натепер у закладах вищої освіти навчаються близько 1,5 мільйона осіб [2]. Водночас проблема довіри до освіти загалом та закладів вищої освіти зокрема є, на наш погляд, однією з основних проблем сучасного розвитку суспільства в нашій державі. Так, за даними дослідження, яке проведене Українським центром економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова, оцінюючи зміни у різних сферах суспільного життя порівняно з початком 2019 року, рівень довіри до галузі освіти знизився. Більшість зазначила, що ситуація в освіті або не змінилась, або змінилась на гірше [4]. Великий тлумачний слов-

ник української мови зазначає, що довіра це – ставлення до кого-небудь, що виникає на основі віри в чийсь правоту, чесність, щирість тощо [1, с. 570]. Однією з причин недовіри до закладів вищої освіти, зокрема, є, на наш погляд, корупція та порушення академічної доброчесності учасниками освітнього процесу. Так, у відповідності до Закону України «Про освіту» академічна доброчесність визначається як: сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання або наукових досягнень тощо. Відповідно, порушенням академічної доброчесності у відповідності до закону визнається: академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, списування, обман, хабарництво, необ'єктивне оцінювання [7].

Велика відповідальність щодо збереження та розвитку довіри до закладів вищої освіти, на наш погляд, лягає на органи управління. Так, у відповідності до діючих нормативно-правових актів України, зокрема Закону України «Про вищу освіту», до основних органів управління вищою освітою належить Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів виконавчої влади, який забезпечує реалізацію державної політики у сфері вищої освіти; забезпечує здійснення контролю за дотриманням законодавства про вищу освіту; організовує розроблення, затверджує та забезпечує виконання загальнодержавних програм розвитку сфери вищої освіти; видає у межах своїх повноважень нормативно-правові акти з питань вищої освіти, забезпечує розроблення і здійснення заходів щодо створення умов, необхідних для розвитку вищої освіти тощо. До складу Кабінету Міністрів України входить Міністерство освіти і науки України як центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки України, до сфери управління якого належать заклади вищої освіти. Зокрема, Міністерство освіти і науки України розробляє стратегію та програми розвитку вищої освіти і подає їх на затвердження Кабінету Міністрів України; провадить аналітично-прогностичну діяльність у сфері вищої освіти, визначає тенденції її розвитку, формує стратегічні напрями розвитку вищої освіти з урахуванням науково-технічного прогресу та інших факторів; узагальнює світовий і вітчизняний досвід розвитку вищої освіти; здійснює ліцензування освітньої діяльності у сфері вищої освіти та контроль за дотриманням вимог ліцензійних умов відповідно до законодавства; утворює атестаційну колегію, яка на принципах прозорості та відкритості затверджує рішення вчених рад закладів вищої освіти щодо присвоєння науковим і науково-педагогічним працівникам учених звань старшого дослідника, доцента та про-

фесора, організовує її роботу, розглядає питання про позбавлення зазначених звань, оформлює та видає відповідні атестати, видає нормативно-правові акти з питань вищої освіти, які є обов'язковими до виконання; розробляє та затверджує стандарти вищої освіти та стандарти освітньої діяльності за погодженням із Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти тощо. На правах засновника МОН України затверджує статут закладу вищої освіти та здійснює контроль за його дотриманням; укладає контракт з керівником закладу вищої освіти та за поданням вищого колегіального органу громадського самоврядування закладу вищої освіти достроково може розірвати контракт тощо.

З метою забезпечення належної якості у вищій школі в нашій країні було створено Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, яке є постійно діючим колегіальним органом, який формує вимоги до системи забезпечення якості вищої освіти; аналізує якість освітньої діяльності закладів вищої освіти; проводить ліцензійну експертизу; за результатами акредитаційної експертизи освітньої програми приймає рішення про акредитацію чи відмову в акредитації відповідної освітньої програми; скасовує рішення спеціалізованої вченої ради про присудження наукового ступеня у разі виявлення академічного плагіату тощо; формує критерії оцінки якості освітньої діяльності тощо. Треба зазначити, що законодавець створив всі можливості, аби на центральному рівні забезпечити належне управління діяльністю закладу вищої освіти.

У відповідності до Закону України «Про вищу освіту» безпосереднє управління діяльністю закладу вищої освіти здійснює його керівник. Залежно від типу закладу вищої освіти до них належать ректор, директор, начальник, президент тощо. Керівник організовує та відповідає за результати діяльності закладу, має можливість призначати та звільняти з посад працівників, визначати їхні функціональні обов'язки; забезпечує дотримання законності та порядку; здійснює контроль за якістю роботи науково-педагогічних працівників; видає накази і розпорядження, які є обов'язковими для виконання всіма учасниками освітнього процесу тощо. О. Черданцев у своїх працях зазначає, що важливим фактором зміцнення законності є воля керівництва, відсутність або її брак, породжені різними обставинами, веде до послаблення законності [9]. Вважаємо, що ініціатива керівника є одним із найважливіших чинників ефективної діяльності щодо запобігання будь-яких правопорушень, зокрема академічної недоброчесності. Керівник має можливість створення атмосфери непримиримості до порушень принципів академічної доброчесності, невідворотності відповідальності правопорушників усіх без винятку

учасників освітнього процесу тощо. Ще К. Ушинський стверджував, що дисципліну треба вимагати від колективу. Не можна розраховувати, що дисципліна прийде сама завдяки зовнішнім заходам, прийомам або окремим розмовам. Ні, перед колективом завдання дисципліни, мету дисципліни треба ставити прямо, ясно і певно [5]. Одне з основних завдань керівництва вбачаємо у забезпеченні поширення та донесення до відома всіх учасників освітнього процесу правової інформації щодо стандартів та принципів академічної доброчесності, відповідальності у разі її порушення; сприяння у формуванні академічної грамотності тощо. Керівник ЗВО має систематично, наполегливо спрямовувати роботу всіх підрозділів та органів управління ЗВО на потребу дотримання всіма учасниками освітнього процесу принципів академічної доброчесності; систематично проводити моніторинг якості наукової роботи, що дасть змогу оперативно діагностувати певні порушення, виявляти та відповідно корегувати можливі недоліки в роботі щодо формування академічної доброчесності, сприяти виробленню та прийняттю відповідних управлінських рішень.

Дуже важливим колегіальним органом управління в закладі вищої освіти щодо попередження порушень академічної доброчесності, на наш погляд, є вчена рада, яка затверджується наказом керівника і яка визначає стратегію і перспективні напрями розвитку діяльності закладу вищої освіти. Також вчена рада визначає систему та затверджує процедури внутрішнього забезпечення якості вищої освіти; обирає за конкурсом таємним голосуванням на посади завідувачів кафедр, професорів і доцентів тощо; оцінює науково-педагогічну діяльність структурних підрозділів; присвоює вчені звання професора, доцента. Вчена рада має право вносити подання про відкликання керівника закладу вищої освіти. До складу вченої ради, окрім керівника ЗВО, його заступників, керівників факультетів та інших представників колективу входять також представники органів студентського самоврядування та профспілкових організацій студентів та аспірантів. Натепер ці органи мають великі можливості щодо управління та здійснення контролю за діяльністю закладу вищої освіти. Зокрема, органи студентського самоврядування беруть участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення освітнього процесу, науководослідної роботи; беруть участь у заходах (процесах) щодо забезпечення якості вищої освіти; вносять пропозиції щодо змісту навчальних планів і програм; мають право оголошувати акції протесту. Тільки за погодженням з органом студентського самоврядування закладу вищої освіти приймаються рішення про відрахування та переведення студентів тощо. Профспілки у ЗВО беруть участь у розробленні правил внутрішнього трудового роз-

порядку, представляють інтереси працівників або осіб, які навчаються, у разі індивідуальних трудових спорів, укладають та контролюють виконання колективного договору тощо. Студентське самоврядування і профспілкові організації беруть участь у роботі такого робочого органу, як ректорат, де можуть у робочому порядку відстоювати інтереси осіб, які навчаються, в тому числі і щодо дотримання принципів академічної доброчесності. У закладах вищої освіти України важливу роль щодо попередження порушень академічної доброчесності мають відігравати наукові товариства студентів, аспірантів і молодих учених, які є частиною системи громадського самоврядування закладу. Ці товариства покликані забезпечувати захист прав та інтересів осіб, які навчаються або працюють у закладі вищої освіти, зокрема щодо питань наукової діяльності. Спираючись на аналіз опрацьованої літератури, маємо можливість стверджувати, що «профілактика» походить з грецької (*prophylaktikos* = запобіжний) – сукупність заходів для запобігання і поширення чогось небажаного, для збереження порядку тощо [8, с. 772; 1, с. 504]. Відповідно, «суб'єкт» походить від лат. *Subjectum* та розуміється як особа, група осіб, організація і таке інше, яким належить активна роль у певному процесі тощо [10, с. 513]. Тому у нашому дослідженні під суб'єктами профілактики порушень академічної доброчесності ми розуміємо всі органи управління ЗВО як активних учасників запобігання і поширення порушень академічної доброчесності учасниками освітнього процесу в закладах вищої освіти.

Висновки. Вважаємо, що на сучасному етапі розвитку нашої країни, зокрема в умовах соціально-економічних, політико-правових перетворень, для системи вищої освіти склалося багато передумов задля подолання такого явища, як академічна недоброчесність. Як стверджував Г. Спенсер: «Правильна поведінка від нестачі волі страждає більше, ніж від нестачі знань» [3, с. 459]. Тому у нашому дослідженні ми намагались лише

продемонструвати можливості, які наявні в органах управління ЗВО щодо профілактики такого негативного явища, як порушення академічної доброчесності. На наш погляд, подальших досліджень потребують також причини вчинення порушень академічної доброчесності, детальні дії та механізми кожного суб'єкта, а також взаємодії з іншими зацікавленими особами (ЗМІ, правоохоронні органи, громадські організації тощо) щодо профілактики порушень академічної доброчесності в закладах вищої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ОПИС:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ : ВТФ Перун, 2002. 1440 с.
2. Державна служба статистики України. Київ. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 16.01.2020).
3. Мудрость тысячелетий от А до Я. Великие мысли и афоризмы великих людей / авт.-сост. В.Н. Зубков. Москва : АСТ: Астрель, 2010. 861 с.
4. Оцінка громадянами ситуації в країні та діяльності влади, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків. Центр Разумкова: *вебсайт*. URL: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-diialnosti-vlady-riven-doviry-do-sotsialnykh-institutiv-ta-politykiv-2> (дата звернення: 16.01.2020).
5. Педагогіка: Хрестоматія / уклад. А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. Київ : Знання Прес, 2006. 700 с.
6. Про вищу освіту : Закон України від 01 липня 2014 р. №1556-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 16.01.2020).
7. Про освіту : Закон України від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 16.01.2020).
8. Словник іншомовних слів : 23 000 слів та термінологічних словосполучень / уклад. Л.О. Пустовіт та ін. Київ, 2000. 1018 с.
9. Черданцев А.Ф. Теория государства и права : учебник для вузов. Москва : Юрайт-М, 2001. 432 с.
10. Шапар В.Б. Психологічний тлумачний словник. Харків : Прапор, 2004. 640 с.